

Pregledni rad

UDK 351.72:339.178.3

DOI 10.7251/SVA1816125B

FAKTORING KAO ZNAČAJAN IZVOR FINANSIRANJA PREDUZEĆA

Prof. dr Mladenka Balaban¹

Prof. dr Slobodan S. Župljanin²

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Mr Dušanka Talić³

GrECo JLT brokerska kuća, Beograd

Apstrakt: U uslovima privredne nestabilnosti preduzeća ulažu veliki napor kako bi normalno funkcionisala i opstala na tržištu. Jedan od problema s kojima se suočavaju jeste i obezbjeđenje finansijskih sredstava neophodnih za funkcionisanje preduzeća. Naime, pored činjenica da je preduzeće dobro pozicioniralo svoju privrednu aktivnost, da je odabralo dobar proizvodni program, da ima dobru tehnologiju, da je finansijska struktura postavljena u skladu sa karakteristikama djelatnosti, i da nema problema sa plasmanom proizvoda, u svrhu obezbjeđenja konkurentske prednosti primorano je vršiti prodaju robe na odgođeno plaćanje. Takva situacija neminovno vodi preduzeće u situaciju finansijske napregnutosti koja za posledicu ima narušavanje likvidnosti i izostanak daljeg rasta poslovanja. Imajući u vidu sve navedeno, autori ovog rada ukazuju da su preduzeća pritisnuta ekonomskom nužnošću da svoju nelikvidnu aktivnu u vidu potraživanja pretvore u novac, pa se sve više okreću specifičnim izvorima finansiranja kakav je faktoring. U radu autori žele da ukažu da ovaj oblik finansiranja može doprinijeti smanjenju rizika nenaplate i finansiranju tekućeg poslovanja naročito u uslovima izražene nelikvidnosti i stoga u novije vrijeme sve više dobija na značaju. Najviše ga koriste preduzeća kojima je potrebno ubrzanje novčanog toka, a pogodan je i za brzorastuća preduzeća koja ne žele čekati naplatu svojih potraživanja

Ključne riječi: *potraživanje, finansiranje, upravljanje finansijama, odloženo plaćanje, faktoring*

UVOD

Factoring je sveukupan finansijski paket koji kombinuje finansiranje obrtnog kapitala, zaštitu od kreditnog rizika, finansijsko izvještavanje u vezi sa potraživanjima i usluge naplate potraživanja. Factoring možemo

¹ Prof. dr Mladenka Balaban, Nezavisni univerzitet Banja Luka, e-mail: mladenka.balaban@nubl.org

² Prof. dr Slobodan S. Župljanin, Nezavisni univerzitet Banja Luka, e-mail: slobodan.zupljanin@nubl.org

³ Mr Dušanka Talić, GrECo JLT brokerska kuća, Beograd, e-mail: d.talic@greco.rs

definisati kao proces kupovine ili otkupa određenih potraživanja, pri čemu se kupcu odabira određeni procenat popusta, odnosno diskonta na iznos fakture. Faktoring predstavlja proces u kom jedan faktor otkupljuje fakture koje su izdale kompanije, vladine ili nevladine institucije, plaćajući pritom cijenu koja je niža od nominalne vrijednosti tih faktura. Za razliku od kredita kod koga se dobijaju sredstva uz obavezu vraćanja glavnice i unapred dogovorene kamate dinamikom koja je definisana ugovorom o kreditu, faktoring predstavlja kupovinu sredstava, odnosno potraživanja, pri čemu klijent faktoring kompaniji plaća određenu proviziju koja predstavlja cijenu za izvršenu uslugu. Upravo u navedenom se ogleda ključna razlika između kredita i faktoringa koja leži u činjenici da se kod faktoringa kompanija ne zadužuje već ona samo unapred naplaćuje potraživanje koje još uvijek nije dospjelo. Faktoring predstavlja složeni skup koji sačinjavaju različiti elementi, u kom glavno mjesto zauzima ugovor o faktoringu koji predstavlja instrument realizacije ciljeva ove finansijske transakcije. U realizaciju faktoring posla uključene su tri strane od kojih svaka ostvaruje određene koristi od njega. To su:⁴

- faktor, odnosno kupac,
- klijent, odnosno prodavac, i
- dužnik (klijentov kupac).

Ulogu faktora najčešće obavljaju poslovne banke ili specijalizovane finansijske institucije koje ove poslove obavljaju kao svoju osnovnu ili sporednu delatnost, a pritom su finansijski i kadrovsko osposobljene da realizuju poslove koje ugovorima preuzimaju na sebe.⁵

Klijenti koji ulaze u faktoring aranžmane sa faktorima su u najvećem broju slučajeva mala i srednja privredna društva. U Bosni i Hercegovini, ali i u razvijenim tržišnim ekonomijama, upravo male i srednje kompanije su u najvećoj meri podložne uticajima konkurencije i, ukoliko žele da sebi obezbjede dobru konkurentsku poziciju, one moraju da stalno ulažu u unapređenje svog poslovanja. Ukoliko žele da pariraju konkurentima one su primorane da svojim kupcima nude povoljne uslove plaćanja, što za njih predstavlja značajan problem zbog činjenice da nisu u prilici da dobijaju povoljne kredite od banaka. Upravo ovakve situacije predstavljaju idealne uslove za faktoring poslove putem kojih ove kompanije mogu obezbjediti finansijska sredstva koja su im neophodna za poslovanje, ne uzimajući pritom klasične kredite.⁶

1. ZNAČAJ FAKTORINGA ZA MALA I SREDNJA PREDUZEĆA

Mala i srednja preduzeća se često tokom svog poslovanja susreću sa nedostatkom finansijskih sredstava koja su im neophodna za finansiranje

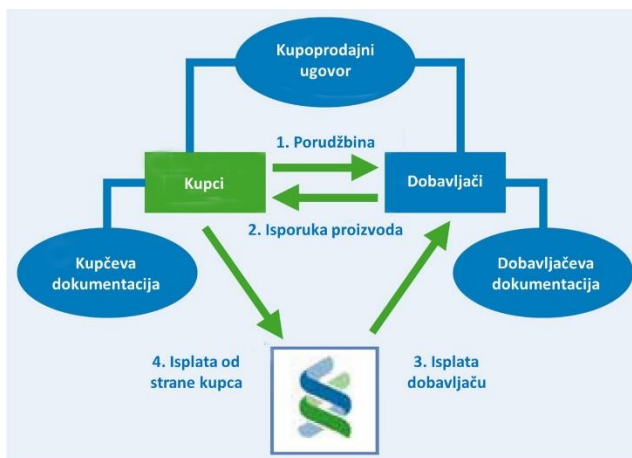
⁴ Todorović, M. (1979), *Ugovor o faktoringu*, magistarski rad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd

⁵ Velimirović M. (2001), *Privredno pravo*, Pravni fakultet, Srpsko Sarajevo

⁶ Spasić I. (2009), Značaj cesije kod ugovora o faktoringu, *Strani pravni život*, br. 3, str. 129-141

njihovog poslovanja. Ove situacije su posljedica činjenice da ona nisu dovoljno finansijski jaka da samostalno finansiraju svoje poslovanje, dok sa druge strane izuzetno teško dobijaju i bankarske kredite zbog nemogućnosti da ispune sve zahtjeve koje banke stavljaju pred svoje klijente prije njihovog odobravanja.

Ograničen pristup izvorima finansiranja predstavlja jedan od ključnih uzroka izostanka rasta i razvoja ovih preduzeća, a nekada može biti i uzrok njihovog propadanja. Upravo iz tih razloga faktoring se nameće kao značajan izvor finansiranja obrtnih sredstava za mala i srednje preduzeća kojima je otežan pristup bankarskim kreditima, a imaju hroničan nedostatak obrtnog kapitala.

Slika 1: Tok procesa faktoring aktivnosti⁷

Korištenjem faktoringa kao oblika finansiranja umjesto tradicionalnih bankarskih kredita mala i srednja preduzeća mogu ostvariti nekoliko prednosti. Te prednosti se prije svega ogledaju u lakšem pristupu finansijskim sredstvima, smanjenju kreditnog rizika i efikasnijoj naplati potraživanja. Pored navedenih prednosti, upotrebom faktoringa mala i srednja preduzeća imaju mogućnost da svoj fokus interesovanja stave na proizvodnju, marketing, nabavku i druge funkcije koje imaju veliku važnost u poslovanju preduzeća. Mogućnost da se mala i srednja preduzeća finansiraju u vidu avansa od faktoring društava ima značajne prednosti u odnosu na klasične oblike finansiranja. Klasični oblici finansiranja, kao što su bankarsko kreditiranje, ne mogu uvijek biti dostupni malim i srednjim preduzećima. Naročito su nedostupni ako se radi o preduzeću koje je novoosnovano ili ima mali iznos kapitala ili nema adekvatno obezbjeđenje u vidu hipoteke ili jemstva. U takvim uslovima otežanog kratkoročnog finansiranja značajnu ulogu ima faktoring. Jedini potreban uslov koji mala i srednja preduzeća treba da zadovolje da bi se finansirala putem faktoringa

⁷ *Factors Chain International Annual Review* (2015), Factors Chain International, Amsterdam

jeste da imaju kvalitetna potraživanja. Značaj faktoringa se ogleda u bržem odobravanju sredstava diskontovane vrijednosti potraživanja pri čemu kompletan rizik prelazi na faktora. Za mala i srednja preduzeća to predstavlja mogućnost za unapređenje prodaje čak i u periodima sezonskih fluktuacija u tražnji. Svakako, faktoring jeste i posao koji se ogleda u poboljšanju bržeg obrta obrtnih sredstava, a time i likvidnosti malih i srednjih preduzeća.

U prilog tvrdnji da je faktoring značajan izvor finansiranja za mala i srednja preduzeća često se navode sljedeći razlozi⁸:

- trošak finansiranja je konkretan u odnosu na alternative
- dostupnost finansiranja kroz faktoring aranžman je veća manjim rastućim preduzećima nego tradicionalni izvori (kao naprimjer kratkoročni bankarski kredit) zato što faktori smatraju prodajnu fakturu kao sigurnu imovinu, dok banke tipično gledaju na fiksnu imovinu kao sigurnost
- faktori su u mogućnosti da obrade zahtjev i obezbijede sredstva na osnovu faktura mnogo brže nego što je vrijeme koje je potrebno da se uspostavi određena kreditna linija kroz kratkoročne bankovne kreditne linije
- usluga kreditnog menadžmenta koji nude faktori često pruža ekonomsko rješenje za manja preduzeća koja ili nemaju relevantna znanja, ili su troškovi u vezi sa obavljanjem ovih funkcija ograničavajući faktor.

2. PREDNOSTI I NEDOSTACI FAKTORINGA

Factoring pruža veliki broj prednosti preduzećima koja koriste ove usluge. Prije svega on im pruža priliku da blagovremeno reaguju na sve promjene koje se dešavaju na tržištima na kojima ona posluju, zato što im omogućava da u svakom trenutku naplate svoja nedospjela potraživanja i na taj način da mnogo brže reaguju na akcije koje preduzimaju njihovi konkurenti. Pored toga, faktoring u značajnoj meri umanjuje i troškove poslovanja koji nastaju kao posledica aktivnosti na naplati potraživanja ili kao posledica plaćanja kamata ne uzete kratkoročne kredite za obezbjeđivanje likvidnosti poslovanja. Kao najvažnije prednosti koje faktoring sa sobom nosi mogu se nabrojati:⁹

- Brzo i lako pribavljanje novčanih sredstava, koja po pravilu ne zahtjevaju dodatna ulaganja. Faktoringom svojih nedospjelih potraživanja preduzeća mogu da pribave novčana sredstva koja su im neophodna za obavljanje tekućeg poslovanja, a da pritom za njih ne moraju da daju nikakve oblike dodatnog osiguranja. Faktoring preduzećima omogućava da efikasno finansiraju svoje poslovanje, bez potrebe za uzimanjem bankarskih kredita i bez ulaska u složene administrativne procedure.

⁸ Finalni izvještaj Greater London Enterprise Ltd na temu „Analysis of Use of Factoring“, str 22-23

⁹ Vukotić I. (2009), Faktoring alat za obezbedjenje likvidnosti, *Profit magazin*, br.12, mart, str. 41-43

- Efikasno i ekonomično trošenje sredstava. Preduzeće samo određuje dinamiku po kojoj će povlačiti sredstva koja mu stoje na raspolaganju na osnovu ugovora o faktoringu. Korišćenjem faktoringa nedospjelih potraživanja preduzeće se može odlučiti da obaveze prema svojim dobavljačima ispuni prije roka njihovog dospjeća, može uvek biti u situaciji da na vrijeme plaća sve svoje obaveze, može napraviti ugovore o avansnom plaćanju sa najvažnijim dobavljačima i sl. Ovo su samo neki od primjera kako preduzeća, uz pomoć faktoringa, mogu značajno da poboljšaju efikasnost svog upravljanja novčanim sredstvima koja im stoje na raspolaganju. Uz sve to, faktoring preduzećima pruža i mogućnost da svojim kupcima ponude povoljnije uslove odloženog plaćanja.

- Povećanje efikasnosti poslovanja. Prilikom sklapanja ugovora o faktoringu faktor na sebe preuzima realizaciju svih operativnih aktivnosti u vezi sa ustupljenim potraživanjima. Na ovaj način se klijent oslobađa obaveza i psihološkog pritiska u vezi sa naplatom tako da se on može u potpunosti posvetiti ostalim poslovnim obavezama i može na efikasniji i produktivniji način iskoristi potencijale svojih zaposlenih.

- Povećanje sigurnosti poslovnih aktivnosti. Faktoring kompanija na sebe preuzima poslove u vezi sa provjerom boniteta svih postojećih i novih kupaca, kako onih u zemlji, tako i inostranih. Na ovaj način klijent može steći mnogo jasniju sliku o svojim poslovnim partnerima na osnovu koje, sa mnogo većom sigurnošću, može donositi poslovne odluke u vezi sa uslovima prodaje prema svakom pojedinačnom kupcu. Ukoliko se radi o poslovima međunarodnog faktoringa, faktor na sebe preuzima i rizik naplate potraživanja od kupaca, tako da je klijent potpuno zaštićen od opasnosti da kupac ne plati svoje obaveze. Pored toga, faktoring kompanije svojim klijentima pružaju i sve vrste stručnih savjeta o načinima na koje bi oni mogli da poboljšaju svoje poslovanje sa kupcima.

- Produženje rokova plaćanja. Preduzeće je u prilici da, zahvaljujući korišćenju usluga faktoringa, svojim kupcima omogući i dodatno produženje roka plaćanja koje je inicijalno bilo dogovoreno prilikom sklapanja ugovora o faktoringu. Na ovaj način ono može povećati obim saradnje sa kupcima ili im može ponuditi nešto više cijene u odnosu na konkurenciju koja nudi plaćanje u mnogo kraćim vremenskim rokovima.

- Faktoring ima pozitivan efekat na bilanse preduzeća. Najznačajnija prednost faktoringa, posmatrano iz ugla bilansa preduzeća, ogleda se u činjenici da faktoring, za razliku od bankarskih kredita, ne povećava zaduženost u bilansima, čime se ostavljuje pozitivan efekat prilikom obračuna boniteta od strane banaka. Korišćenjem faktoringa preduzeće se u potpunosti može osloboditi kratkoročnih kredita, čime se ostavlja dodatni prostor u bilansima za uzimanje dugoročnih i investicionih kredita koji se usmjeravaju na rast i razvoj poslovanja.

- Olakšavanje aktivnosti na planiranju novčanih tokova. Zahvaljujući uslugama faktoringa preduzećima se znatno olakšavaju aktivnosti nadzora nad novčanim tokovima i pojednostavljuje se njihovo planiranje, prije svega

zbog činjenice da su ona u mogućnosti da sama definišu dinamiku povlačenja novca od faktoring kompanije.

Među najvažnije nedostatke faktoringa možemo ubrojati:¹⁰

- faktoring sa sobom nosi dodatne troškove poslovanja, što često dovodi do povećanja cijena proizvoda i usluga koje preduzeće nudi na tržištu,
- preduzeća koja se previše oslanjaju na usluge faktoring kompanije mogu doživjeti preveliku prodajnu ekspanziju koju ne mogu da prate ostalim dijelovima organizacije,
- prepuštanje previše poslova faktoring kompaniji može dovesti do gubitka dobrih odnosa sa klijentima, pre svega zbog činjenice da faktoring kompanija na sebe preuzima veći dio komunikacije sa njima,
- troškovi faktoringa su po pravilu veći od troškova uzimanja kratkoročnih bankarskih kredita, što dovodi do povećanja cijena proizvoda,
- izvoznici moraju biti sigurni da kupci neće imati primjedbe na kvalitet i karakteristike isporučenih proizvoda,
- postoje kupci koji izričito insistiraju na tome da u kupoprodajni ugovor ne bude uključena treća strana,
- faktoring predstavlja kratkoročni izvor finansiranja koji se ne može koristiti za ispunjavanje svih potreba sa kojima se preduzeće susreće tokom svog poslovanja,
- faktor preuzima potraživanja klijenta samo u situacijama kada je siguran u solvenotnost,
- faktoring kompanije prednost daju klijentima koji imaju manji broj potraživanja visoke pojedinačne vrednosti,
- klijent je oslobođen rizika naplate samo u situaciji kada je sa faktorom dogovorio faktoring bez regresa, dok u svim ostalim slučajevima klijent i dalje zadržava odgovornost za nenaplativost potraživanja, čak i u slučaju kada su ona diskontovana,
- ukoliko se uzmu u obzir sve provizije koje plaća faktor, kao i činjenica da su rizici gubitaka u velikom broju slučajeva na klijentu, faktoring se u nekim slučajevima može pokazati kao veoma skup način finansiranja.

3. FAKTORING U SVIJETU

U većini svijeta faktoring predstavlja univezalno prihvaćeni alat koji je od ključnog značaja za poslovanje malih i srednjih preduzeća. Faktoring ima i izuzetno veliku podršku vlada i centralnih banaka širom svijeta.

Nedvojbeno je činjenica da faktoring predstavlja jednu od najznačajnijih pokretačkih snaga globalne ekonomije. Bilo gdje u svetu, skoro svako

¹⁰ <http://www.cbbh.ba/?id=678&lang=bs>, posećeno 21.3.2016.

preduzeće može da profitira uspostavljanjem poslovne saradnje sa faktoring kompanijom. Sve veći broj preduzeća shvata značaj faktoringa i prednosti koje on donosi u odnosu na tradicionalne izvore finansiranja, prije svega u odnosu na bankarske kredite. U nekim zemljama kao što su SAD značaj faktoringa kao izvora finansiranja posebno se ističe u nekim industrijskim granama, dok je u evropskim zemljama rasprostranjen značaj faktoringa kao izvora finansiranja obrtnog kapitala.

Tokom prethodnih 20 godina faktoring industrija je doživjela izuzetno značajne promjene. Osnovni pokretač značajnog povećanja u ukupnoj vrijednosti faktoring transakcija na globalnom nivou je bilo sistematsko povećanje upotrebe faktoringa u većini razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Ovo povećanje su u najvećoj mjeri generisale faktoring kompanije koje su u vlasništvu komercijalnih banaka ili njihovih organizacionih dijelova, posebno u Evropi i Aziji. Interesantan je podatak da se u Evropi, na primjer, preko 90% faktoring transakcija obavlja preko faktoring kompanija koje su u vlasništvu komercijalnih banaka. U većem dijelu Azije banke kontrolišu ogromnu većinu faktoring aktivnosti koje se odvijaju na tržištu. U Kini su, na primjer, do prije nekoliko godina banke bile jedine finansijske organizacije koje su imale dozvolu za obavljanje faktoring poslova. Postoje i tržišta, poput Brazila i Sjedinjenih Američkih Država, na kojima poslovi faktoringa još uvek nisu u potpunosti regulisani i na kojima se većina faktoring kompanija smatra za nebankarske finansijske institucije.

Uprkos svemu, eksplozivni rast faktoringa, posebno nakon početka Svjetske ekonomske krize 2008. godine, u velikoj mjeri je posljedica rasta shvatanja globalnog rizika faktoringa, ali i prelaska sa neobezbjeđenih kreditnih na poslove faktoringa zasnovane na preuzimanju potraživanja od kupaca. Ipak, najveći uticaj na nagli rast faktoringa je svakako imalo uvjerenje da on jednostavno predstavlja veoma dobar način kratkoročnog finansiranja poslovanja preduzeća.

Ukupan svjetski obim faktoringa u 2015 godini je dostigao nivo od 2.373 mlrd. eura što predstavlja nastavak trenda rasta. U odnosu na 2014. godinu obim faktoringa je porastao za 1,14%. Međutim, rast faktoringa u 2015. godini daleko je ispod trenda rasta u prethodnih sedam godina koji se kretao na nivou 9%. To je posljedica pada obima faktoringa u Aziji, drugog po veličini faktoring tržišta u svijetu. Domaći faktoring čini 1.843 mlrd. eur (78% ukupnog tržišta) dok međunarodni factoring čini 530 mlrd. eura (22% od ukupnog tržišta). Uprkos stalnim izazovima u globalnoj ekonomiji međunarodni faktoring je povećan za 8% i predstavlja pokretač budućeg rasta faktoringa.

Evropa kao najveće tržište faktoringa je region i sa najvećim rastom faktoringa. Ukupan obim faktoring transakcija u 2015. godini iznosio je 1.557 mlrd. eura, što u odnosu na 2014. godinu predstavlja rast od 6% (u 2014. godini obim factoring transakcija iznosio je 1.463 mlrd. eur). Najveća faktoring tržišta u Evropi, Velika Britanija (377 mlrd. eur), Francuska (248 mlrd. eur), Njemačka (209 mlrd. Eur) i Italija (190 mlrd eur) su u 2015 godini zabilježila rast, a zajedno čine 66% ukupnog tržišta Evrope. Najbrže rastuća tržišta u Evropi su Srbija (+45% na 445 mil. eur), Rumunija (+35%

na 3.651 mil. eur) i Mađarska (+34% na 3.779 mil. eur). Kao region Evropa čini 67% svijetskog tržišta faktoringa.

Azija kao drugo po veličini tržište faktoringa u 2015. godini smanjeno je za 8% u odnosu na 2014. godinu. Ukupan obim faktoringa transakcija ostvaren na ovom tržištu je 562,99 mlrd. eura. Kina je najveće regionalno azijsko tržište na kome je ostvaren promet od 352,88 mlrd. eura što je smanjenje za 13% u odnosu na 2014 godinu. Kina čini 63% tržišta ukupnog azijskog regiona. Učešće azijskog regiona u ukupnom međunarodnom faktoringu je smanjeno za nešto više od 40% s tim da su Japan i Hong Kong bilježili rast od 6% i 9%. Kao region Azija čini 24% ukupnog svijetskog tržišta faktoringa.

Američko tržište takođe je zabilježilo pad u 2015. godini od 6% na 194,17 mlrd. eura. U SAD factoring bilježi pad od 3% na 95 mlrd. eura. Brazil kao drugo po veličini tržište faktoringa u Americi sa prometom od 28,97 mlrd. eura takođe bilježi pad od 9%. Treće i četvrto regionalno tržište Čile (22,30 mlrd. eur) i Meksiko (19,29 mlrd. eur) takođe bilježe pad od 10% i 24%. Urugvaj, Argentina, Kostarika i Kolumbija sa druge strane porasle su za veoma respektabilnih 20%. Kao region Amerika čini 8% svijetskog tržišta faktoringa.

U Africi factoring je takođe zabilježio pad od 13% u 2015 godinama 17,09 mlrd. eura. Južna Afrika zabilježila je pad od 10%, sa 14,52 mlrd. eura u 2014. godini na 13,04 mlrd. eura u 2015. godini. Južna Afrika je najveće regionalno tržište sa učešćem od 76%. Egipat je zabilježio snažan rast od 23% na 537 mil. eura. Afrika čini 1% svijetskog tržišta faktoringa.

Australija je praktično stabilno factoring tržište i čini 1% svijetskog factoring tržišta.

Na osnovu navedenih podataka možemo doći do zaključka da je u skoro cijelom svijetu factoring postao univerzalno prihvaćeno sredstvo pribavljanja kratkoročnog kapitala od strane malih i srednjih preduzeća. Factoring ima podršku svijetskih vlada i centralnih banaka, prije svega zbog činjenice da doprinosi ekonomskom razvoju zemalja, a posebno malih i srednjih preduzeća koja predstavljaju stub razvoja svih svjetskih ekonomija.

Činjenica da factoring ima globalnu snagu koja olakšava obavljanje trgovinskih transakcija. Skoro svako preduzeće, bez obzira na veličinu i djelatnost, iz bilo kog kraja svijeta, može da ostvari pozitivne efekte na osnovu saradnje sa factoring kompanijama. Sve veći broj preduzeća, malih i srednjih, može proširiti i poboljšati svoje poslovanje, izbjegavajući pritom probleme koje sa sobom nose tradicionalni izvori kratkoročnog finansiranja, korišćenjem profesionalnih usluga factoring kompanija.

4. FAKTORING U BOSNI I HERCEGOVINI

Kao jedna od dominantnih karakteristika finansijskog sistema Bosne i Hercegovine se ističe nizak nivo njegove razvijenosti, što predstavlja veliki problem u poslovanju realnog sektora privrede. Ipak, tokom poslednjih nekoliko godina dolazi do veoma značajnih promjena u okviru finansijskog sistema, posebno u poslovanju bankarskog sektora. Privatizacija bankarskog

sektora u Bosni i Hercegovini je uspješno privedena kraju, pri čemu je ovaj sektor jedna od rijetkih grana privrede u kojoj su ostvarene značajnije direktne strane investicije.

Uprkos činjenici da u Bosni i Hercegovini još uvijek posluje veliki broj banaka (u Federaciji Bosne i Hercegovine ih ima ukupno 16, dok u Republici Srpskoj posluje osam banaka), privatizacija bankarskog sektora i aktivnosti na polju njegove konsolidacije su donijele pozitivne efekte.¹¹ Tokom poslednjih desetak godina zabilježen je značajan rast nivoa depozita i profita banaka, ali profitabilnost njihovog poslovanja u Bosni i Hercegovini je još uvijek na dosta niskom nivou, prije svega zbog postojanja velikog broja nenaplativih i teško naplativih kredita i niske efikasnosti pravosuđa koja stvara značajne probleme bankama prilikom naplate potraživanja.

Strukturu bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini u značajnoj meri karakteriše i izražen disbalans između dva entiteta, pri čemu je poslovanje bankarskog sektora u Federaciji Bosne i Hercegovine značajno razvijenije nego što je slučaj u Republici Srpskoj. Značajan argument u korist razvoja faktoringa na tržištu Bosne i Hercegovine predstavlja činjenica da su kamate koje poslovne banke naplaćuju na kredite koje daju privredi, uprkos činjenici da se već osam godina bilježi trend njihovog smanjenja, još uvek na dosta visokom nivou i da značajno opterećuju poslovanje realnog sektora. Kao jedna od najznačajnijih karakteristika privrede Bosne i Hercegovine ističe se nespremnost banaka da kreditiraju poslovanje novih preduzeća, kao i malih preduzeća koja ne raspolažu odgovarajućom imovinom koju bi mogli dati kao garanciju prilikom zaduživanja. Upravo ova činjenica predstavlja još jedan veoma značajan element koji bi mogao imati važan doprinos razvoju faktoringa u Bosni i Hercegovini.

Factoring se pokazao kao veoma korisno rješenje u zemljama koje karakteriše nedovoljna efikasnost sudskih izvršnih postupaka koja se ogleda u njihovom prevelikom trajanju. Pored toga, faktoring je dovodio do veoma značajnih pozitivnih rezultata u zemljama koje karakterišu loše sudske evidencije koje za posljedicu imaju teško dokazivanje prioriteta portaživanja i njihovu naplatu.¹² Navedeni problemi su veoma izraženi u Bosni i Hercegovini tako da se faktoring nameće kao alternativni izvor finansiranja koji bi u značajnoj mjeri mogao dovesti do smanjenja ili potpune eliminacije navedenih problema.

Prema istraživanjima koje je Svjetska banka sproveda tokom 2013. godine prosječno trajanje sudskog spora u Bosni i Hercegovini je iznosilo 595 dana, pri čemu su troškovi samog postupka prosječno iznosili oko jedne trećine vrijednosti postupka (34%). Poseban problem u naplati potraživanja putem suda predstavlja činjenica da prosječno postoji 37 zakonskih procedura zbog kojih se obavljaju interakcije među stranama u sporu ili sa određenim sudom.¹³

¹¹ <http://www.cbbh.ba/Content/Read/7?lang=hr>, posećeno 21.3.2016.

¹² Starčević, V. i Subotić, S. (2014), Faktoring kao oblik finansiranja malih i srednjih preduzeća u zemljama u tranziciji, *poslovni konsultant*, 38, str. 35-41

¹³ Bosnia and Herzegovina Country Profile 2013, The World Bank, Washington

Poređenjem navedenih podataka sa podacima koje je Svjetska banka objavila tokom 2004. godine (prosječno vrijeme trajanja sudskog spora u Bosni i Hercegovini je iznosilo 830 dana), može se doći do zaključka da su reforme koje su sprovedene dovele do određenih poboljšanja u funkcionisanju pravosuđa. Najznačajniji problem u funkcionisanju privrednih sudova u oba entiteta Bosne i Hercegovine predstavlja njihova neažurnost i veliki broj neriješenih predmeta koji potiču iz prethodnog perioda. U Republici Srpskoj je situacija značajno poboljšana nakon formiranja privrednih sudova, pri čemu su i oni opterećeni velikim brojem neriješenih predmeta iz ranijih godina koje su preuzeli u svoju nadležnost. Faktoring bi preduzećima iz Bosne i Hercegovine mogao da pruži mogućnost izbjegavanja dugačkih i izuzetno skupih sudskih sporova, kroz korišćenje cjelokupnog spektra usluga koje se u okviru ovog načina finansiranja nude.

U zemljama sa nerazvijenim tržištima, niskim nivoom pravne sigurnosti i slabo dostupnim podacima o bonitetu preduzeća, najčešće se koristio faktoring sa pravom regresa koji se nameće i kao veoma dobro rješenje za Bosnu i Hercegovinu. Kod ovog oblika faktoringa kreditni rizik pada na prodavca koji snosi posljedice ukoliko kupac ne plati fakturu koja je predstavljala predmet faktoringa.

5. STANJE FAKTORINGA U BOSNI I HERCEGOVINI

Kao jedan od najznačajnijih faktora koji negativno utiču na razvoj privrede Bosne i Hercegovine ističe se veoma ograničen pristup finansiranju razvojnih potreba preduzeća. Visok nivo ekonomske nestabilnosti privrednog sistema u kom posluju, sve češća kašnjenja plaćanja i sve brže promjene u okruženju nameću pred preduzeća u Bosni i Hercegovini zadatak da premoste probleme koji se odnose na likvidnost njihovog poslovanja. Pored toga veliki problem preduzeća koja posluju u Bosni i Hercegovini se ogleda i u nedostatku povoljnih izvora iz kojih bi se mogli finansirati obrtni kapital i ulaganja u investicije i razvoj poslovanja. Ova nepovoljna situacija po preduzeća bi se u značajnoj mjeri mogla izmijeniti većim korišćenjem faktoringa kao alternativnog izvora finansiranja poslovanja. Praksa velikog broja zemalja članica Evropske unije, koje su prošle kroz probleme koji su slični situaciji sa kojom se suočava Bosna i Hercegovina, pokazuje da se faktoring pokazao kao veoma značajan izvor kratkoročnog kapitala za nova, mala i srednja preduzeća.¹⁴ Na tržištima koja karakteriše nizak nivo razvijenosti zakonodavnog okvira, sporost naplate potraživanja prinudnim putem i nedostatak informacija o bonitetu poslovnih partnera, novim, malim i srednjim preduzećima je veoma teško da obezbjede likvidnost svog poslovanja. Obzirom da su bankarski krediti nedostupni većini ovih preduzeća faktoring se nameće kao logično rešenje za povećanje efikasnosti naplate potraživanja i likvidnosti poslovanja.

Uprkos značajnim promjenama koje se odvijaju tokom poslednjih desetak godina finansijski sistem Bosne i Hercegovine je još uvijek na niskom nivou razvoja. Nerazvijenost finansijskog sistema najviše se ogleda

¹⁴ Bosnia and Herzegovina Country Profile 2013, The World Bank, Washington

u njegovoj nemogućnosti da obezbjedi likvidnost i solventnost realnog sektora ekonomije. Na razvoj finansijskog sistema negativno utiču i veoma rigidna pravila koja definiše valutni odbor, pri čemu svi navedeni faktori dovode do toga da preduzećima u Bosni i Hercegovini nedostaje kapital za finansiranje njihovog poslovanja, ekonomskog rasta i razvoja.

Iz napred navedenog dalo bi se zaključiti da tržište Bosne i Hercegovine karakteriše značajan nedostatak novca i kapitala, zbog čega se ne može obezbediti likvidnost realnog sektora ekonomije, kao ni njen značajniji rast i razvoj. Međutim, nesporno je da tržište Bosne i Hercegovine raspolaže značajnim finansijskim potencijalom koji potiče iz domaćih i inostranih izvora, ali je problem u činjenici da su finansijska sredstva teško dostupna onima kojima su potrebna. Kao najbolji dokaz ove tvrdnje može poslužiti činjenica da su pokazatelji likvidnosti poslovanja banaka u Bosni i Hercegovini na izuzetno visokom nivou i mnogo su veći od svjetskih standarda (prosjeaka), što predstavlja još jednu potvrdu činjenice da one raspolažu veoma velikim finansijskim (kreditnim) potencijalom¹⁵. Svi ovi podaci gube na značaju ukoliko se u obzir uzme činjenica da su sredstva kojima banke raspolažu van realnog sektora nacionalne ekonomije.

Tržište faktoringa se u Bosni i Hercegovini nalazi u samom povelju, pri čemu njega karakteriše izuzetno značajan potencijal koj se ogleđa u donošenju velikog broja koristi u poslovanje realnog sektora ekonomije i razvoju kvalitetnijeg poslovnog okruženja. Faktoring raspolaže potencijalom da postane jedan od najfleksibilnijih alternativnih izvora finansiranja koji će predstavljati pokretačku snagu daljeg razvoja privrede Bosne i Hercegovine. Primjena faktoringa sa regresom, u situacijama kada su njime obuhvaćena potraživanja od izuzetno kvalitetnih kupaca, može dovesti do prevazilaženja problema slabe dostupnosti informacija koji sa sobom nosi i nedostatak transparentnosti u poslovnom okruženju. Značajniji razvoj primjene faktoringa na tržištu Bosne i Hercegovine bi mogao dovesti do povećanja brzine obrta sredstava, što bi za posledicu imalo povećanje nivoa likvidnosti i solventnosti realnog sektora ekonomije.

ZAKLJUČAK

Upotreba faktoringa može dovesti do značajnog povećanja efikasnosti poslovanja, prije svega kroz smanjenje perioda naplate potraživanja i povećanja njegove efikasnosti. Ove koristi su posebno značajne za mala i srednja preduzeća koja posluju sa velikim kupcima, kao i na tržištima poput Bosne i Hercegovine na kojima su periodi naplate potraživanja izuzetno dugi. Sve ovo ima izuzetno velike pozitivne efekte na povećanje nivoa likvidnosti. Efikasnije korišćenje resursa poboljšava profitabilnost poslovanja preduzeća i pomaže u smanjivanju pritiska na njegovu likvidnost i u eliminisanju pritiska na njegov obrtni kapital.

Doprinos faktoringa povećanju operativne efikasnosti poslovanja preduzeća se najlakše može izračunatu korišćenjem racija koji pokazuje

¹⁵ Rovcanin, Omerbegović, Halilbasic: *Studija mogućnosti razvoja faktoringa u BiH, Sarajevo, 2005.*

odnos ukupne imovine preduzeća i vrijednosti njegove prodaje. Ovaj racio pokazuje procenat investicija u imovinu koji je neophodan za generisanje godišnjeg nivoa prodaje. U slučajevima kada ovaj procenat ima veoma visoku vrijednost vrlo je vjerovatno da preduzeće ne primenjuje agresivnu politiku naplate svojih potraživanja, pri čemu se faktoring nameće kao jedan od najjednostavnijih načina za rješavanje navedenog problema.

FACTORING AS A SIGNIFICANT SOURCE OF FINANCING ENTERPRISES

Professor Mladenka Balaban PhD, professor Slobodan S. Župljanin PhD, Dušanka Talić Mr

Abstract: Under conditions of economic instability, companies are investing a lot of effort to function and survive on the market. One of the problems they face is the provision of financial resources necessary for the functioning of the company. Namely, in addition to the fact that the company has well positioned its economic activity, it has chosen a good production program, has a good technology, that the financial structure is set up in accordance with the characteristics of the business, and that there is no problem with the placement of products, in order to ensure competitive advantage is to sell goods for deferred payment. Such a situation inevitably leads the enterprise into a situation of financial tension which, as a result, has a deterioration in liquidity and the absence of further growth in business. Bearing in mind all this, the authors of this paper point out that the companies are pressed with the economic necessity to convert their illiquid assets in the form of receivables into money, and they are increasingly turning to specific sources of financing such as factoring. In this paper, the authors want to point out that this form of financing can contribute to reducing the risk of non-payment and financing of current business, especially in the conditions of pronounced illiquidity, and in recent times it is gaining importance. It is mostly used by companies that need cash flow acceleration, and it is also suitable for fast-growing companies that do not want to wait for the collection of their receivables

Key words: *receivables, financing, financial management, deferred payment, factoring*

LITERATURA

1. Bosnia and Herzegovina Country Profile 2013 (2014), The World Bank, Washington
2. Factors Chain International Annual Review (2015), Factors Chain International, Amsterdam
3. Finalni izvještaj Greater London Enterprise Ltd na temu „Analysis of Use of Factoring“, str 22-23
4. Rovcanin, Omerbegović, Halilbasic: Studija mogućnosti razvoja faktoringa u BIH, Sarajevo, 2005.
5. Starčević, V. i Subotić, S. (2014), Faktoring kao oblik finansiranja malih i srednjih preduzeća u zemljama u tranziciji, poslovni konsultant, 38, str. 35-41
6. Vukotić I. (2009), Faktoring alat za obezbjeđenje likvidnosti, Profit magazin, br.12, mart, str. 41-43